

ОБЕКТИВНОСТТА НА ВЕСТНИЦИТЕ ПО ВРЕМЕ НА ГРАЖДАНСКИ ПРОТЕСТИ

ас. Милен Филипов

Бургаски свободен университет

OBJECTIVITY IN THE NEWSPAPERS DURING CIVIL PROTESTS

Assist. prof. Milen Filipov

Burgas Free University

Abstract: *The paper analyzes the nature of civic protest and the journalistic objectivity during time of civil. The research examines the public opinion on the role of the press it played as a social moderator during the social protests in Bulgaria in 2013. The survey is part of the project Ethnopsycholinguistic and sociolinguistic aspects of the language of the press in Bulgaria.*

Key words: *civil protest, objectivity, newspapers, journalism, politics.*

Граждански протест

Когато политиците не искат да чуят гласа на хората, хората търсят нови начини за общуване с тях. Ето защо правото на глас се оказва недостатъчно ефективен инструмент за пряко участие в политическия живот и контрол на политическия елит. Ограничените възможности на гражданското общество за лесен и бърз пряк контакт с политиците, след като те влязат в парламента, е една от причините гражданите да преминават към протести и гражданско неподчинение. По този начин гражданският протест се превръща в ефективна алтернатива на силно ограничените и в голямата си част асиметрични канали за комуникация с правителство, политически партии и групите по интереси. Чрез протеста гражданските организации успяват да изградят нови идентичности и да вкарат в социално-политическия дневен ред пренебрегвани и омаловажавани до този момент проблеми. По този начин гражданското общество възпрепятства „политическите партии и групи по интереси да монополизират посредническите взаимоотношения между гражданите и държавата” (Jenkins & Klandermans, 2005: 4).

Дженкинс определя протестът като политически акт, тъй като именно държавата регулира политическата среда, в която протестиращите действат и комуникират с политическия елит. Това превръща обществения протест в явна заявка за политическо представителство на гражданското

общество при противоречиви политически решения или назначения и като цяло в управлението на държавата.

Гражданският протест е инструмент за общуване, който изисква бързо комуникационно или поведенческо действие от страна на комуникаторите. Той провокира незабавна ответна реакция от страна предимно на властта, защото комуникацията е медийно опосредствана. Всяко забавяне води до затвърждаване на нагласите в протестиращите и ескалация на напрежението. Така един мирен протест може да премине в гражданско неподчинение или сблъсъци с органите на реда или политическите противници. Този резултат може да се получи и в случай на пристрастие на вестниците по отношение на властта, което извежда на преден план въпроса за журналистическата обективност по време на граждански протести.

Журналистическа обективност

Обективността в журналистическата професия е понятие трудно за дефиниране. Според Улрих Заксер обективността трябва да се разбира като стремеж към представянето на информацията по възможно най-близкия до действителността начин. По този начин описва *достоверността* (едно от проявленията на журналистическата обективност) и издателят на „Уошингтън поуст“ Юджин Майър: „Толкова точно, колкото тя може да бъде констатирана“ (цит. по Попова, 2012: 213). Смисълът, който едни влагат в обективността остава непроменен, докато за други обективността търпи промяна с развитието на журналистическата професия и условията, в които тя се практикува.

Стивън Уорд характеризира обективността със следните седем фактора: *фактологичност, честност, безпристрастност, независимост, липса на внушения и коментар, неутралност, дистанцираност* (Ward, :19).

Фактологичността се свързва с адекватно отношение към фактите. Журналистите „старателно да проверяват постъпващата информация, прецизно да цитират източниците на информация, така че да няма съмнение, че журналистиката може да се използва за средствата на медийната манипулация или пропаганда, конкретизирането на имена и дати“ (Попова, 2012: 211).

Честността се отнася до прилагането на един балансиран и акуратен подход при представянето на различни гледни точки и интерпретации по даден проблем. Това се отнася както за търсенето на информация по темата, така и за подготовката на самия вестникарски материал.

Безпристрастността в журналистическата работа е обвързана с „избягването на всякакви форми на субективизъм и пристрастие“ (Попова, 2012: 211). Като лидери на мнение и обществени посредници, които задават публичния дебат, прес журналистите трябва да бъдат предимно странични наблюдатели на случващото се, а не коментатори. В отразяването на една новина трябва да се избягват емоционалния дисбаланс на различ-

ните гледища, както и предразсъдъците по отношение на участниците в събитието.

Независимостта в журналистиката се изразява в отразяването на събития и новини без да се изпитват притеснения от евентуални последици за журналиста. Става дума за груба редакторска намеса в подготовения материал, политически натиск или корпоративно извиване на ръце.

Традиционният поглед към обективността изисква журналистите да не изразяват *лично мнение* или *внушение* на значения в своите материали. В тясна връзка с избягването на изразяване на лично мнение от страна на журналиста е и *неутралността* по отношение на отразявания проблем. Репортерите трябва да съумяват да изключват своята емоционална, човешка същност, когато работят по журналистическите материали. На практика това е невъзможно, защото всяка история, освен своята фактологична страна, носи и емоционален заряд, които въздейства върху журналистите. Именно те са хората най-вътре в ситуацията след пряко засегнатите.

Дистанцираността е в пряка връзка с неутралността. Акцентът обаче се поставя върху запазването на дистанция между ролята на журналиста и разглеждания проблем. Прекрочването на границата води до разклащане на общественото доверие в медиите като „четвъртата власт“.

Много от тези фактори вече не звучат адекватно на фона на българската действителност. Независимостта, например е едно добро пожелание, но реалността с нейния корпоративен и политически натиск са доказателство за това. Причината за общественото мнение, че пресата не изпълнява безпристрастно функцията си на комуникационен медиатор в България, вероятно се дължи на „[п]олитическия и икономическия натиск върху медиите“³ (БХК, 2012: 18).

От средство за информиране пресата в България се трансформира в инструмент за политическа или корпоративна принуда и/или подкрепа. Оказва се, че пресата е дегенерирала до ниво на механизъм за манипулиране на общественото мнение. Днес политически лидери открито говорят за обръчи от фирми, за „клубове“ на *бивши съученици* (old-boy club), състоящи се от олигарси, медийни магнати и техните обобщаващи интерпретации⁴ (straw man). Според анкета на Асоциацията на европейските журналисти – България (2011) натискът върху медиите идва от:

³ Правата на човека в България (Годишен доклад на Български хелзински комитет) през 2011 г.

http://www.bghelsinki.org/media/uploads/annual_reports/2011.pdf

⁴ В оригинала Free, but not independent, The Role of the Media in South Europe, in KAS International Reports се използва терминът *straw man*. Това е тактика, при която едната страна в дебат обобщава по неточен начин позицията на опонента си, за да я отслаби и след това да опровергае вече неточната обобщена интерпретация.

- политическите среди „...чрез гневни обаждания по телефона до издателите или главния редактор от страна на засегнати министри ...”
- големия бизнес „...натиск от страна на компания-рекламодател и заплаха, че рекламният договор ще бъде разтрогнат ако медията продължи да пише критични материали ...”
- самите медии „Медийна концентрация в ущърб на плурализма...” (<http://www.aej-bulgaria.org>)

Изключването на личното мнение и превръщането на прес журналиста просто в наблюдател на случващото се също е невъзможно. В работата на журналиста се активизират много демографски фактори, психологически характеристики, етническа принадлежност и др. Журналистите са хора, които не могат да контролират неосъзнатите си мотиви. „Върху позицията на журналиста оказват влияние неговия пол, възраст, образователна подготовка, културна и етническа принадлежност. Поради това новините и репортажите, които всеки журналист подготвя, никога не могат да бъдат пълно репрезентирани на действителността, само тяхната трактовка в неговото съзнание, пречупена през светогледа му” (Попова, 2012: 212).

Безпристрастността или по-скоро липсата на такава е пряко свързана с разфокусирането на общественото мнение и насочването му към маловажни проблеми. За ситуацията с безпристрастността на българската преса говорят резултатите от анкетата, проведена от Gallup International за нуждите на проекта „Етнопсихолингвистични и социолингвистични аспекти на езика на пресата в България”.

Анализ

Според повече от половината респонденти (51%) вестниците вкарват в дневния ред на обществото маловажни въпроси. Висок е броят и на колебаещите се (33%). Само 7% смятат, че медиите са обективни и отразяват наистина важните за българските граждани проблеми. От всички етнически групи, българите, близо 44%, поддържат мнението, че вестниците отвлечат вниманието на обществото от същностните проблеми за България. Висок е процентът на колебаещите се етнически българи – 27,4% и едва малко над 13% считат, че медиите не манипулират общественото мнение и не отклоняват публичния интерес.

Медиите „осъзнато или не [...] влизат в ролята на социални посредници. Журналистите определят характера на разгръщания се конфликт, като избират кои аспекти да отразят и кои – да пренебрегнат, какъв тон и език да използват, какви подразбирания да внушат” (Петев, 2009: 207). Пресата се превръща в контактна зона, в която се представят мнения и идеи, които получават подкрепа или изграждат силна опозиция. По време на социална промяна или политическа криза пресата може да поляризира обществото, което изправя журналистите пред редица рискове. Ето защо журналистическата обективност играе ключова роля при отразяването на

взаимоотношенията граждани – власт по време на граждански протести. Основните качества като обективност и безпристрастност „продължават да се считат за най-ценните качества на един съвременен качествен и добър вестник. Към 2013 година близо 70% от пълнолетните застъпват това мнение”, показват резултатите от изследването на агенция „Медиана”, проведено отново за нуждите на проекта „Етнопсихолингвистични и социолингвистични аспекти на езика на пресата в България”. В тази връзка е важно да се види какво е общественото мнение спрямо обективността на вестниците при отразяване на протестите в страната.

На въпроса „*По време на протестите вестниците – бяха обективни*” отговор *да* дават 28,4% от допитаните. От тях малко над 29% от отговорилите мъже считат, че вестниците обективно са си вършили работата по време на протестите. Жените, които споделят същото мнение са близо 28%. Близо 17% от всички мъже и жени, които са дали своето мнение, отговарят, че пресата е подходила тенденциозно и не е била обективна в отразяването на гражданските протести. От тях най-много са мъжете почти 20%, а жените са 13,4%. За съжаление 55% от отговорилите мъже и жени не могат отчетливо да кажат, дали пресата обективно е отразявала гражданските протести или не.

Според своя *образователен ценз* почти 41% от завършилите професионална гимназия са на мнение, че вестниците са отразявали безпристрастно и обективно случващото се на улицата по време на протестите. Другата група от анкетираните, която най-силно споделя това мнение, е тази на висшистите, близо 22%. От отговорилите с *не* отново най-голям е процентът на завършилите средно професионално образование – 39,6%. Висшистите (18,9%) и завършилите гимназия (20,1%) са почти равни в мнението си, че вестниците не са били обективни по време на протестите. Най-много от посочилите, че *не знаят* дали вестниците са били обективни в отразяването на протестите, са притежаващите диплома за средно професионално образование почти 31%. образование.

По демографския фактор *местоживее*не 30,4% от жителите на големите български градове и по 27,2% от селата и малките градове са на мнението, че пресата – *да* обективно е отразявала недоволството на българските граждани. Процентът на респондентите от големите градове, които са на обратното мнение, че вестниците *не* са представяли обективно протестите, надхвърля 43%. Анкетираните столичани, които посочват, че прес журналистите не са били обективни в отразяването на случващото се на Орлов мост и на други места в столицата и страната са едва 7,9%. От допитаните, които не могат да отговорят с твърдо *да* или *не* на зададения въпрос са най-много респондентите от селата (почти 35%). Най-малко са отговорилите от София, само 19%.

На въпроса „*По време на протестите вестниците – представяха различни гледни точки*” 36,2% от анкетираните мъже и жени са намирали разнообразни гледни точки на страниците на вестниците по време на

националните протести. Мъжете посочили отговор *да* са 19,2%, а жените – 17%. Едва малко над 11% от анкетираните по демографския показател *пол* посочват, че вестниците *не* са давали глас на различни гледни точки. На мъжете се падат близо 6%, а на жените – 5,2%. Най-много са респондентите, цели 52,8% (мъже 24%, жени 28,7%), които посочват, че *не знаят* дали пресата е представляла различни гледища по време на протестите.

По демографския признак *завършено образование* 36,2% от респондентите посочват, че вестниците са представляли различни възгледи по време на протестите. Най-много са завършилите професионална гимназия (39,7%). Висшистите са 20,3%, които са на същото мнение. Отговор *да* е посочен и от почти равен брой завършили гимназия (15,0%) и притежаващите диплома за основно образование (14,4%). Онези от респондентите, които *не* са срещнали различни позиции на страниците на пресата са едва 11% от допитаните. От тях на първо място с 36,7%, са завършилите средно професионално образование, които посочват отговор *не*. Висшистите и завършилите гимназия имат еднакви стойности на своето мнение (по 20,2%), че не са открили разнообразие от гледни точки във вестниците. За съжаление повече от половината от допитаните, близо 53%, не могат да кажат дали вестниците са представляли различни мнения по време на протестите, или не.

Разпределението на общественото мнение по показателя *местоживее-не* показва, че 36,1% от отговорилите на въпроса дали вестниците са представили различни гледни точки по време на протестите посочват отговор *да*. От тях най-много са жителите на големите градове цели 44%, които са се запознали с различни мнения на страниците на пресата. На второ място са респондентите от малките градове 37,7%, а на трето са 34,2% от отговорилите столичани. Жителите на селата са последни с 29,0%. Посочилите отговор *не* са едва 11% от анкетираните. От тях близо 16% са жители на големи градове. Столичаните посочили не като отговор са 11,2%. Най-нисък е процентът на отговорилите с *не* при жителите на селата, 8,3%. От всички близо 53% от посочилите отговора *Не знам* най-много са респондентите от селата 62,7%.

На въпроса „По време на протестите вестниците – нагнетяваха напрежение“ 23,2% от допитаните мъже и жени са на мнение, че вестниците не са успокоявали общественото напрежение. От тях с *да* отговарят 25,1% от мъжете. Жените (21,5%) дали положителен отговор са с близо 4% по-малко от мъжете. Тези, които са отговорили, че пресата тъкмо обратно *не* е нагнетявала напрежението по време на протестите са само с едни процент (24,0%) повече от отговорилите положително. Тук мъжете (25,3%) отново изпреварват жените (22,8%) с близо 3%. За съжаление най-голяма групата на респондентите, които не могат да преценят дали вестниците са нагнетявали напрежение, или не – 52,8%.

В зависимост от показателя *образование* 39,1% от завършилите професионална гимназия, близо 23% от висшистите и 19,1% от притежава-

щите диплома за средно гимназиално образование посочват, че вестниците са усилвали общественото напрежение. Отговорът *не* е посочен от 24,1% от допитаните. От тях най-висок дял 39,2% имат отново завършилите средно професионално образование. Висшистите са 20,0%, а възпитаниците на гимназия са 16,3%. Повече от половината (52,8%) от анкетираните посочват, че не могат да определят дали вестниците са нагнетявали напрежение, или не.

Общественото мнение отчетено по критерия *местоживеене* по зададения въпрос е разпределено по следния начин. Най-много са жителите на големите градове 42,4% отговорили с *да*. Интересно е, че близо 27% от населението в селата счита, че вестниците са нагнетявали напрежението, за разлика от столичани, от които само 17,7% дават положителен отговор. С 13,1% по-малко са гражданите на големите градове (29,3%), които отговарят негативно в сравнение с посочилите *да* като отговор на въпроса. Много повече обаче са жителите на малките градове – 30,1%, които са на мнение, че пресата *не* е нагнетявала напрежението по време на изборите (посочилите отговор *да* са едва 13%). Живеещите в селата дали отговор *не* са близо 24%. Отговорилите с *не* софиянци (16,7%) са почти толкова, колкото отговорилите с *да*. От всички анкетирани 52,7% посочват, че не знаят дали вестниците са нагнетявали напрежение, или не. От тях най-голям дял имат живеещите в селата 37,2%, а най-малък е на столичани (15,1%).

Другият важен въпрос в анкетното проучване на агенция „Медиана“ е *„По време на протестите вестниците – бяха на страната на властта“*

По показателя *пол* почти 16% от анкетираните смятат, че в отразяването на гражданските протести вестниците са били пристрастни към действията на властта. От тях близо 17,8% са мъже, а жените са 13,2%. Посочилите отговор *не* са с 7% повече (почти 23%). Тук мъжете са близо 24%, докато жените са 21,3%. Доста над половината респонденти (62%) обаче са посочили отговора *не знам*. Жените (33,3%) изпреварват с близо 5%, посочилите този отговор мъже (28,7%).

По демографския признак *завършено образование* почти 40% от специалистите със средно професионално образование са на мнение, че пресата е била на страната на властта. Висшистите отговорили утвърдително на този въпрос са близо 23%, като след тях се нареждат завършилите средно гимназиално образование с 16,2%. Хората със средно професионално образование отговорили, че пресата *не* е била на страната на властта са 42,9%. На второ място са отново висшистите с 21,4%, а след тях се нареждат близо 15,6% от притежаващите диплома за средно гимназиално образование. Най-голям проблем да посочат конкретен отговор срещат 30,9% от специалистите със средно професионално образование и почти 25% от завършилите основно образование.

Според критерия *местоживее* най-много хора (47,4%), които живеят в големите градове на България смятат, че вестниците са били на страната на властта по време на протестите. Най-малко са столичаните 8,4%, дали положителен отговор на въпроса. Отговорилите с *не* са преобладаващо отново жителите на големите градове (30,4%) както и близо 30% от хората живеещи на село. Резонен е и резултатът, който показва, че именно респондентите с постоянно местоживее в българското село (33,9%) са най-затруднени в даването на категоричен положителен или отрицателен отговор на зададения въпроса.

Изводи

Какво в действията и комуникацията на политическите субекти изкарва гражданите на улицата? Защо въпреки извинения и оставки от страна на политици гражданските протести не спират? Защото политиките обезценяват най-скъпия кредит, който гражданите им дават по общественния договор – общественото доверие. Ингелхарт определя общественото доверие като отношението спрямо други граждани, което може да се използва ползотворно при решаването на колективни проблеми (цит. по Inglehart 1990). „Доверието осигурява решението на проблема, създаден от социалната несигурност“ (цит. по Valencia, Cohen, Hermosilla, 2010: 64), която възниква в следствие на бързото скъсване на временната елиторална пъпна връв на политиките с обществената среда, която ги създава. В изгубилата посока, смисъл и идентичност българската политическа действителност, общественото доверие вече е единствената разменна монета между политическата класа и гражданското ни общество. Ето защо излъганото доверие се превръща в искрата, която подпалва огъня на гражданските протести и изкарва хората на площадите.

Гражданският протест е средство на гражданите за комуникация лице в лице с политическия елит. Чрез него пренебрегнати и прикрити проблеми биват връщани в дневния ред на политици, медиите и общество. Гражданските протести винаги биват мотивирани от рационални и емоционални подбуди, което затруднява предвиждането на тяхното развитие и реакцията на властта. Ето защо медиите с тяхното обективно посредничество заемат ключово място по време на протест.

Обективността на медиите и в частност на вестниците е фактор, който може да се окаже решаващ в успокояване на общественото недоволство или нагнетяване на напрежението на ситуацията. Въпреки растящото усещане за обслужване на политически и корпоративни интереси, българските вестници обществото продължава да ги възприема като стожерите на гражданското общество. Безпристрастността и обективността продължават да ценят най-високо от обществото.

Анализът на данните от анкетата на агенция „Медиана“ за нуждите на проекта „Етнопсихолингвистични и социолингвистични аспекти езика на пресата в България“ показва, че преобладаващата част от респонденти-

те не могат твърдо да определят дали вестниците са били обективни, или не в отразяването им на граждански протести. Това вероятно е резултат от намалената консумация на информация от традиционния вестник образоваността. Колкото по-образован е един човек, толкова повече четат вестници. Необразованите практически не четат вестници.” Друг фактор, който оказва влияние е промяната в информационните потребности на читателските аудитории, а именно бързина и достъпност на информацията по всяко време и място. Това са изисквания, които традиционният вестник не може да покрие. Това има отношение към засилващото се мнение, че вестникът, като достоверен информационен източник, губи доверието на хората. Тази тенденция се подхранва от вестникарските войни, които се развиха през последните няколко години.

Литература

1. Годишен доклад на БХК – правата на човека в България през 2012 г. http://www.bghelsinki.org/media/uploads/annual_reports/2012_bg.pdf
2. Годишен доклад на Български хелзинкски комитет: Правата на човека в България през 2011 г., С. http://www.bghelsinki.org/media/uploads/annual_reports/2011.pdf
3. Петев, Т. Комуникационната спирала, С., 2009, изд. Аскони – издат.
4. Попова, Журналистическата теория, С., 2012, изд. Фабер.
5. Barner, M. (2011) Free, but not independent, The Role of the Media in South Europe, in KAS International Reports, http://www.kas.de/wf/doc/kas_29402-544-2-30.pdf?111114144335
6. DeNardo, James. 1985. *Power in Numbers: The Political Strategy of Protest and Rebellion*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
7. Jenkins & Klandermans, The Politics Of Social Protest: Comparative Perspectives On States And Social Movements, 2005, UCL Press limited
8. Valencia, J, Cohen E., Hermosilla, D. Social trust and political protest, *Psicología Política*, 2010, 61-80
9. Ward, S. The invention of journalism ethics: the path to objectivity and beyond, 2004, McGill-Queen’s university Press: Montreal